EXPRESIA NEGAȚIEI ÎN POEZIA LUI EMINESCU

DE

ACAD. TUDOR VIANU

Un nou contact cu materialul eminescian, prilejuit de lucrările *Dicționarului limbii lui Eminescu*, mi-a scos în față o particularitate neobservată mai înainte nici de mine, nici de alții : mulțimea și varietatea formelor negației în opera marelui poet. Am parcurs îndată textele altor scriitori și n-am găsit nicăieri nici numărul, nici felurimea expresiilor negației la Eminescu. Comparațiile lingvistic-stilistice sînt mai convingătoare, atunci cînd sînt făcute între texte cu temă înrudită. Aleg deci tema liric-filozofică a definiției iubirii în cunoscuta poezie a lui A. Vlahuță :

Iubire, sete de viață,
Tu ești puterea creatoare,
Sub care inimile noastre
Renasc ca florile în soare,
Și, îmbătate de-al tău farmec
Ce peste lume se așterne,
În tremurarea lor de-o clipă
Visează fericiri eterne.

Întreaga expunere lirică este menținută în formele afirmației. Nimănui nu-i pot scăpa formulările negative în *Ce e amorul?* de Eminescu :

Ce e amorul? E un lung
Prilej pentru durere,
Căci mii de lacrimi nu-i ajung
Și tot mai multe cere.
De-un semn în treacăt de la ea
El sufletul ți-l leagă,
Încît să n-o mai poți uita
Viața ta întreagă.

BDD-A10434 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)

Dispar şi ceruri şi pămînt
Şi pieptul tău se bate,
Şi totu-atîrnă de-un cuvînt
Şoptit pe jumătate
. . . . . .
Căci scris a fost ca viaţa ta
De doru-i să nu-ncapă,
Căci te-a cuprins asemenea
Lianelor din apă.

Examinarea sub raport lingvistic a acestor spicuiri arată nu numai negarea predicatului în mai multe rînduri : *nu-i ajung*, *n-o mai poţi uita*, *să nu-ncapă*, dar şi cuvinte cu înţeles negativ : *dispare* (= nu mai este, nu mai există), *leagă* (= împiedică mişcarea, suprimă libertatea), semanteme cu înţeles înrudit : *prilej pentru durere*, pentru a nu mai vorbi de figura care exprimă imobilitatea, privaţiunea de mişcare : [dorul care] *te-a cuprins asemenea lianelor din apă*. Iubirea sau, mai de grabă, intensitatea acestui sentiment este exprimată de A. Vlahuţă în forme afirmative, de Eminescu prin numeroase mijloace ale negaţiei. Cineva ar putea face observaţia că este vorba în cele două exemple de două feluri deosebite de a simţi şi de a înţelege aceeaşi împrejurare, dintre care cel din urmă face necesare formele negaţiei ; dar tocmai de aceasta este vorba aici, de identificarea unei sfere de gînduri şi de simţiri, aşa cum apar ele în mijloacele lor lingvistice.

Prilejul pentru a folosi expresiile negaţiei revine aproape în toate punctele teritoriului poetic al lui Eminescu : mai întîi în poeziile de revoltă ale tinereţii ; apoi în satirele lui ; apoi ori de cîte ori formulează gînduri cu privire la originile lumii, înainte de ciclul creaţiei sau la termenele ei cele mai îndepărtate în viitor, după încheierea acestui ciclu ; apoi acolo unde poetul exprimă reflecţia lui amară asupra vieţii ; în fine acolo unde îşi cîntă iubirea, simţită ca suferinţă, ca privaţiune, ca decepţie. Propunem o clasificare a temelor negaţiei în poezia lui Eminescu, în care distingem : 1) tăgăduirea meritului moral în societatea vremii lui ; 2) evocarea vacuităţii spaţiale înainte de începuturile lumii şi după dispariţia ei ; 3) evocarea imobilităţii temporale în ambele aceste situaţii extreme ; 4) tema filozofică a zădărniciei ; 5) iubirea ca suferinţă. O astfel de clasificare, ca orice cercetare exclusiv tematică, ar avea neajunsul că ar acoperi faptele de limbă. Preferăm deci de a porni de la aceste fapte pentru a regăsi temele şi conţinuturile : o metodă mai exactă, mai puţin expusă riscurilor interpretării subiective, mai sigură prin însăşi utilizarea mijloacelor lingvistice.

Este evident că mijloacele negaţiei în poezia lui Eminescu nu pot fi altele decît acelea ale limbii în general, mai întîi negarea predicatului prin adverbele *nu*, *nicăieri*, *nici* (uneori şi ca conjuncţie), *niciodată*, *nimic*, *nici unul* (uneori şi ca pronume), apoi compunerile cu prefixul negativ

BDD-A10434 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)

ne-, în fine termenii echivalenți ai negației, aceștia putînd fi introduși în comparații sau în metafore. Vom examina pe rînd toate aceste mijloace, căutînd să surprindem ce este propriu eminescian în întrebuințarea pe care le-o dă poetul. Nu vom da de altfel toate exemplele, ci numai vom spicui între ele.

NEGAREA CU ADVERBUL *NU*

Adverbul negației *nu* este unul din cuvintele mai des întrebuințate de poet. Nu vom transcrie aici toate fișele *Dicționarului* care-l cuprind, ci numai pe acelea care, într-un fel oarecare, sînt caracteristice. Este izbitor, de pildă, procedeul afirmației prin negație. Astfel, pentru a exprima ideea unei stele care luminează totdeauna, Eminescu preferă forma negativă: [Palida înțelepciune] *ca o stea ce nu apune* (I, 35/26). Aceluiași procedeu îi aparțin: *Silful, ce n-adoarme-n pace* (I, 10/1), *Inima îmi bate, bate și nu tace* (I, 10/2), *Să vezi ... Că domnesc în lume rele, căror nu te poți opune* (I, 52/32), *Simți că nimica nu ești* (I, 53/4), *Și acele gînduri negre mai nici a muri nu-i lasă* (I, 53/5), *Cu umbre, care nu sînt* [bogatul] *v-a-ntunecat vederea* (I, 59/11). Aleg aceste din urmă exemple din *Împărat și proletar*, unde situația celor două personaje și a acelora pe care ele le reprezintă este definită în formele tăgăduirii: *Cel ce în astă lume a dus numai durerea Nimic n-are dincolo* (I, 59/14—5), *Nu-i ordinea firească ce ei a fi susțin* (I, 59/17), [Stăpînii] *n-au timp nici de-a muri* (I, 59/25), *Nu le mai faceți ziduri unde să închid'avere* (I, 59/28), *De lege n-au nevoie* (I, 60/6), *Nu-i iertat nici brațul teribilei nevoi* (I, 60/10), *După moarte răsplată nu v-așteaptă* (I, 60/13), *Chiar clopotul n-a plînge cu limba lui de spijă* (I, 61/13), *Nimeni de-a plînge n-are, el traiul și-a trăit* (I, 61/15), *Nu! nu ești tu de vină, ci cei te-au vîndut* (I, 63/5) etc. Afirmația prin negație este un procedeu retoric, caracteristic primei epoci a poeziei lui Eminescu, aceleia căreia îi aparțin bucățile din *Familia*. Critica și istoria literară au afirmat uneori că, o dată cu primele poezii publicate în *Convorbiri literare*, Eminescu intră într-o nouă fază a creației lui. Iată însă că identificarea aceluiași procedeu în *Împărat și proletar*, *Epigonii*, ca și în *Amorul unei marmore* sau *Junii corupți*, arată că prima epocă stilistică a lui Eminescu se întinde pînă dincolo de apariția lui la *Convorbiri*. În *Amorul unei marmore* poetul definește o năzuință a sa, constatînd o lipsă: *De ce nu sunt un rege să sfarm cu-a mea durere, De ce nu sunt Satana, de ce nu-s Dumnezeu, Să fac să rump'o lume ce sfîșie-n tăcere, Zdrobit sufletul meu* (I, 20/5—8). Poetul ajunge să se înțeleagă ca o ființă solitară, lipsită de orice relație cu lumea: *Eu singur n-am cui spune cumplita mea durere, Eu singur n-am cui spune nebunul meu amor* (I, 20/13—14). În *Junii corupți*, dreptatea și libertatea care păreau a fi devenit

BDD-A10434 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)

o realitate în luptele pentru unitate ale Italiei sînt definite prin negație : *Dreptatea, Libertatea nu sînt numai un nume* (I, 24/17). Felul moral al junilor corupți apare în incapacitatea lor de-a se aprinde, într-o absență : *Virtutea despletită și patria-ne zeie Nu pot ca să aprindă o singură scînteie În sufletu-nghețat* (I, 25/7—8). Poetul le tăgăduiește un drept, combate în ei o veleitate : *Dar cel puțin nu spuneți că aveți simțiminte, Că-n veci nu se îmbracă în veștede vestminte Misteriul cel sînt* (I, 25/17—19). În *Venere și Madonă*, lumea antică din care coboară figura ideală a Venerei este definită, conform procedeului obișnuit în aceeași epocă eminesciană, prin negație : *Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este* (I, 29/1). În *Epigonii*, situația morală a noii generații este definită tot printr-o negație : *Noi în noi n-avem nimica* (I, 35/18). Oamenii acestei generații constată alternarea vieții cu moartea și socotesc că *Alt sens n-are lumea asta* (I, 36/5) ; deci acești oameni *Numesc sînt, frumos și bine ce nimic nu însemnează* (I, 36/7).

Un alt procedeu interesant al lui Eminescu este acel al negației care introduce o afirmație. Astfel, pentru a arăta ce ghirlandă și ce liră i-ar trebui poetului pentru a încununa și pentru a cînta pe Heliade, el începe prin a arăta pe acelea pe care le respinge : *De mi-ar permite-Apolon s-aleg dintre cunune, Ghirlanda n-aș alege-o de flori plăpînde, june, Ci falnica cunună a bardului bătrîn ; Eu n-aș alege lira vibrîndă de iubire, Ci ceea care falnic îmi cîntă de mărire, Cu focul albei Veste aprinde al meu sîn* (I, 17/1—6). Introducerea afirmației printr-o negație ne întîmpină pînă mai tîrziu în poezia lui Eminescu, d. p. în *Înger și demon: O nu-i umbra ei aceea — este îngeru-i de pază* (I, 51/13), *Nu spre-amor — spre-nchinăciune el genunchi-și înconvoaie* (I, 51/23), în *Împărat și proletar : Nu ! nu ești tu de vină, ci cei ce te-au vîndut* (I, 63/5). Termenul negativ poate trece în partea a doua a construcției sintactice și atunci negația nu mai introduce o afirmație, ca în exemplele de mai sus, dar continuă să marcheze un contrast. Postpunerea negației pentru crearea unui contrast este unul din procedeele mai des folosite de Eminescu și acela care a dat în atîtea rînduri stilului eminescian tensiunea lui dramatică : *Noaptea stelelor, a lunei, a oglinzilor de rîu Nu-i ca noaptea cea mocnită și pustie din sicriu* (I, 82/37—38), *Dangtul, muzica, pădurea Pe acestea le-ndrăgii, nu chiliile pustii* (I, 102/13—15), *Eu caut a răspunde, nu știu ce să răspund* (I, 71/17), *El ar răcni ca zeii dar vai! nu poate plînge* (I, 88/14), *Sterge-ți ochii, nu mai plînge* (I, 30/21), *Ar striga ... și nu se-ndură* (I, 104/9), *Nici rău nu-i pare-acuma, nici bine nu* (I, 114/10), *Te-aș cere doar pe tine, dar nu mai ești a ta* (I, 127/2), *Din cît ești de copilă să-ntinerești mereu, Și nu mai știi de mine* (I, 128/10), *Sînt sătul de-așa viață ... nu sorbind a ei pahară* (I, 155/33), *Ei ... multe și-ar spune și nu știu de-und' să-nceapă* (I, 82/15), *Toți* [nuntașii] *se uită cu mirare și nu știu de unde vine*

BDD-A10434 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)

[zgomotul] (I, 87/2), *Ea se uită, se tot uită, un cuvînt măcar nu spune* (I, 84/33) etc.

Tot în legătură cu *nu* mai notez un procedeu de limbă eminescian : motivarea negativă, prin propoziții subordonate (mai ales finale, cauzale și consecutive) cum rezultă din exemplele : *Dar nu-l mai vrei pe Arald, căci nu mai vrei nimică* (I, 92/10), *Deși-mi stau atît de triste Că nu pot muri de loc* (I, 125/20), *Să cer un semn, iubito, spre-a nu te mai uita?* (I, 127/1), *Și nu mai știi de mine, că nu m-oi ști nici eu* (I, 128/10), *Timpul mort și-ntinde trupul și devine vecinicie, Căci nimic nu se întîmplă în întinderea pustie* (I, 133/18), *Prea v-ați bătut joc de limbă, de străbuni și obicei, Ca să nu s-arate-odată ce sînteți — Niște mișei* (I, 151/26), *Dă-mi-i mie, ochii negri ... nu privi cu ei în laturi. Căci de noaptea lor cea dulce vecinic n-o să mă mai saturi* (I, 155/6), *Se înalță tot mai sus, Ca să nu-l pot ajunge* (I, 175/24), *Ca să nu-ndrăgești nimica, Tu rămîi la toate rece* (I, 198/11) etc.

Rezum. Negarea predicatului se produce la Eminescu într-un foarte mare număr de cazuri, printre care mi s-au părut mai caracteristice : afirmarea prin negație, introducerea unei afirmații prin negație, stabilirea unui contrast, motivarea negativă. Toate aceste procedee lingvistic-stilistice dovedesc la poet o dezvoltare dialectică a gîndirii sale.

NEGAREA CU ADVERBELE : *NICI, NICIODATĂ*

Nevoia de a preciza negația sau de a o întări, aduce în dese rînduri la Eminescu folosința cuvintelor înscrise în fruntea acestui paragraf. *Nici, niciodată* apar de obicei în legătură cu *nu*, pentru că slujesc ca determinative ale unei propoziții negative sau, în ce-l privește pe *nici*, ca element de legătură, ca conjuncție, între două coordonate exclusive. Eminescu n-a putut da cuvintelor de care ne ocupăm aici o altă întrebuințare decît aceea generală a limbii. Caracteristice pentru el nu sînt decît unele forme ale construcției, ca, de pildă, *nici* care nu însoțește un *nu*, mai întîi un *nici* conjuncțional : *Nici știu cum aș începe* (I, 173/2), *Nici îi merge, nici se-ndeamnă* (I, 182/19), *Nici îi este toamna, toamnă* (I, 182/20) etc., apoi un *nici* adverbial, mai frecvent : *Nici visezi că înainte-ți stă un stîlp de cafenele* (I, 150/9), *Și nici prin gînd mi-ar trece* (I, 184/8), *Și nici știi ce pierde lumea* (I, 83/10), ... *alt amar Mai crud nici e cu putință* (I, 53/4), *Și poate că nici este loc Pe-o lume de mizerii Pentr-un atît de sfînt noroc* (I, 185/21), *Nici încline a ei limbă Recea cumpăn-a gîndirii* (I, 194/17), *Azi nici măcar îmi pare rău Că trec cu mult mai rar* (I, 192/9), *Ea nici poate să-nțeleagă, că nu tu o vrei* (I, 160/23).

Observ în legătură cu *niciodată* o diferențiere de sens pe care DLRC nu o remarcă — niciodată în trecut : *Să fie neagră umbra în care-oi fi pierit,*

BDD-A10434 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)

Ca și cînd niciodată noi nu ne-am fi găsit (I, 127/18); niciodată în viitor: *Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri Și niciodată n-or să vie iară* (I, 201/2), *Dară pe calea ce-ai deschis N-oi merge niciodată* (I, 172/24). Cred că în formula introductivă a basmelor, folosită de Eminescu în *Luceafărul*: *A fost odată ca-n povești, A fost ca niciodată, Din rude mari împărătești, O prea frumoasă fată* (I, 167/1—4) n-avem de-a face nici cu un *niciodată* al *trecutului*, nici cu unul al *viitorului*, ci cu un *niciodată al ficțiunii*; formula amintită vrea să spună că întîmplarea narată aparține închipuirii, nu lumii, este etero-cosmică. Tot astfel, în versurile *Scrisorii* I: *Pe cînd pămîntul, cerul, văzduhul, lumea toată Erau din rîndul celor ce n-au fost niciodată* (I, 115/5—6), nu cred că Eminescu vrea să spună că, în acel moment îndepărtat al originilor, pămîntul, cerul, văzduhul, întreaga lume nu existaseră niciodată în trecut, deoarece trecutul și viitorul sînt momente ale timpului, ale succesiunii fenomenelor și, prin urmare, presupun apariția lor. Evocarea versurilor amintite se referă la o stare anterioară creației și *niciodată* acolo are sensul unui *niciodată al increatului*.

CUVINTE COMPUSE CU PREFIXUL NEGATIV *NE-*

Negațiunea, în toate înțelesurile ei, ca lipsă de mișcare, de evenimente, ca stare anterioară creației, ca ceva care n-a fost gîndit sau nu poate fi gîndit, ca ceva fictiv și deci opus realității, ca ceva care se opune normelor pozitive ale moralei, ca dispariție și moarte, ca ceva opus legilor firii etc. este exprimată de Eminescu prin numeroase cuvinte compuse cu prefixul negativ *ne-*. Nu iau în considerație aci acele cuvinte compuse cu *ne-*, care nu mai sînt simțite ca negative, precum *nebun*, *nebunie*, *nemurire*, *nemuritor*, *nenorocit*, *nenumărat*, *nepăsare*, *nepăsător*, *nepătruns* etc. Din celelalte dau o scurtă listă:

neclintit: Ci cumpăna gîndirii și azi nu se mai schimbă, Căci între amîndouă stă neclintita limbă (I, 203/6).

necunoscut, ca adj. și subst.: *Și apa unde-au fost căzut în cercuri se rotește Și din adînc necunoscut Un mîndru tînăr crește* (I, 170/3), *De atunci și pînă astăzi colonii de lumi pierdute Vin din sure văi de chaos pe cărări necunoscute* (I, 132/30).

necuprins: Stol de cocori Apucă-ntinsele Și necuprinsele drumuri de nori (IV, 378/15).

nedezlegat: În zadar caut-al vieții înțeles nedezlegat (I, 14/3).

nedrept: A fost crudă-învinuirea, A fost crudă și nedreaptă (I, 30/21—22), *Zdrobiți orînduirea cea crudă și nedreaptă* (I, 60/119).

neexistent: Combinație măiestrită Unor lucruri n-existente (I, 36/10—11).

neexplicat: Stă și azi în fața lumii o enigmă n-esplicată (I, 31/23).

BDD-A10434 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)

nefast: De ce să fiți voi sclavii milioanelor nefaste...? (I, 59/21).

nefăcut: Umbra celor nefăcute nu-ncepuse-a se desface (I, 132/21).

neferice: Ele [tablourile] *stîrnesc în suflet ideea neferice A perfecției umane și ele fac să pice în ghiarele uzurii copile din popor!* (I, 60/18).

nefericire: Virtutea? e o nerozie, Geniul: o nefericire (I, 151/28).

neființă: La-nceput, pe cînd ființă nu era, nici neființă (I, 132/13), *Cum s-o stinge, totul piere, ca o umbră-n întuneric, Căci e vis al neființei universul cel himeric* (I, 133/8). *Și în noaptea neființei totul cade, totul tace. Căci în sine împăcată reîncep eterna pace* (I, 133/19).

nefiresc: Mizeria și-averea nefirească (I, 61/16).

nefinit: Cîntarea sferelor, Ce eternă, nefinită, Îngerii o cîntă-n cor (I, 19/2—4).

neîndurat: Unde ai judecătorii, Nenduraților ochi de ghiață (I, 226/20).

neîndurător: Pînă-n fund băui voluptatea morții. Ne-ndurătoare (I, 199/7—8).

neîmpăcat: Cu o ură ne-mpăcată mi-am șoptit atunci în barbă (I, 147/8).

neînturnat: S-au dus toți, s-au dus cu toate pe o cale ne-nturnată (I, 31/37).

neînțeles ca adv. și adj.: *Ne-nțeles rămîne gîndul Ce-ți străbate cînturile* (IV, 396/13—14), *O șoptește-mi... Dulci cuvinte nențelese* (I, 84/2), *El* [Amorul] *dă gînduri ne-nțelese* (I, 108/17).

nemaisimțit: C-o mulțumire... nemaisimțită El în ochii ei se uită (I, 53/13).

nemărginire: Muști de-o zi pe-o lume mică de se măsură cu cotul, în acea nemărginire ne-nvîrtim uitînd cu totul... (I, 132/38).

nemărginit: Colonii de lumi pierdute... izvorînd din infinit Sînt atrase în viață de un dor nemărginit (I, 132/32), *E sufletu-mi ce arde de dor nemărginit* (I, 6/8), *Dorinți nemărginite plutind într-un atom* (I, 64/20), *Un luceafăr... dă orizont nemărginit Singurătății mării* (I, 175/16) etc.

Trebuie notat că unele compuse cu *ne-*, nu numai că nu trezesc o reprezentare negativă, ci ca adjective sau substantive, exprimă o idee afirmativă, ba chiar un grad mare al intensității, treapta superlativă a comparației, ca în *O vin-odorul meu nespus Și lumea ta o lasă* (I, 172/12—13), *Lucește cu-un amor nespus Durerea să-mi alunge* (I, 175/21), *O, vino iar în al meu braț, Să te privesc cu mult nesaț* (I, 235/6), *Și pătruns de-ale lui patimi și amoru-i, cu nesațiu* (I, 162/1), *Să ne privim nesățios Și dulce toată viața* (I, 174/30—31), *O, lasă-mi capul meu pe sîn, Iubito, să se culce, Sub raza ochiului senin Și negrăit de dulce* (I, 179/12). Mai observ formația personificată neuzitată — nedreptul: *Nedreptul și minciuna al lumii dulce frîu* (I, 63/3).

BDD-A10434 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)

Marele număr al compuselor cu *ne-* în limba lui Eminescu arată fie tendința combativă a poetului în luptă cu non-valorile lumii, fie direcția filozofică a gîndirii lui orientată către generalizările cele mai întinse, acele care scad în numărul determinărilor lor, fie viziunea lui cosmică, aceea care se îndreaptă spre infinitul lumii, fie intensitatea simțirii lui.

TERMENI ECHIVALENȚI AI NEGAȚIEI

În afară de formele negației exprimate prin cuvinte proprii sau prin compuneri negative, mai există în limba lui Eminescu numeroase cuvinte echivalente ale negației, întrebuințate în comparații sau ca metafore: Aceste cuvinte alcătuiesc una din seriile semantice cele mai caracteristice în lexicul eminescian. Amintesc aici pe acelea care mi s-au părut mai însemnate, fiindcă ele aplică pecetea lor stilistică asupra întregii creații eminesciene:

Întunecime

= întuneric, noapte, lipsă de lumină: *Vom vorbi-n întunecime* (I, 55/22).

Întunecos

= obscur, nedesluşit, greu de explicat, mîhnit, posomorît, neant, moarte: *De ați lipsi din lume, voi cauza-ntunecoasă De răsturnări măreţe, mărirea-i radioasă, Cezarul, chiar Cezarul de mult ar fi căzut* (I, 62/8—10), *Mii de coifuri lucitoare ies din umbra-ntunecoasă* (I, 148/2), *Soarele... se -nchide ca o rană printre nori întunecoşi* (1,133/12), *Întunecoasa renunțare* (I, 117/23), *O duc cîntînd prin taini ți Şi pe sub negre bolți, A misticii religii întunecoase cete* (I, 92/21 — 22), *Busuioc şi mint-uscată Împlu casa-ntunecoasă de-o mireasmă pipărată* (I, 84/15—16), *Cu ochiul plutitor şi-ntunecos Stai cu buze discleştate* (I, 82/29—30), *Cu fețe-ntunecoase, o ceată pribegită* (I, 56/4), *Bolta-n fundul Domei stă-ntunecoasă* (I, 50/3) etc.

Întuneric

= lipsă de lumină, obscuritate, beznă, neființă, enigmă, mister, neant, moarte: [Castelul] *Se înalță în tăcere ... Dînd atîta întuneric rotitorului talaz* (I, 152/4), *Ca setea cea eternă ce-o au după olaltă Lumina de-ntuneric şi marmura de daltă* (I, 232/18), *Să-mpiedec umbra-i dulce de-a merge-n întuneric* (= a pieri în neființă, I, 232/8), *Dar ochii mari şi luminați Lucesc adînc himeric, Ca două patimi fără saț Şi pline de-ntunerie*

BDD-A10434 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)

(= enigmatici, misterioşi (I, 172/7—8), *Cum s-o stinge* [soarele], *totul piere, ca o umbră-n întuneric* (I, 133/7), *în acea nemărginire ne-nvîrtim uitînd cu totul Cum că lumea asta-ntreagă e o clipă suspendată, Că-ndărătu-i şi nainte-i întuneric* (= neant, moarte) *se arată* (I, 133/2), *În al umbrei întuneric Te asămăn unui prinţ* (I, 110/5), *Iar prin mîndrul întuneric al pădurii... Vezi izvoare zdrumicate* (I, 85/7—8), *Ca a nopţii poezie, Cu-ntunericul talar* (I, 18/1—2) etc.

Haos

= prăpăstie, abis, starea de dezorganizare a materiei înainte de constituirea universului, depărtarea fără fund a lumii, ceea ce este nedesluşit, confuz, vag, absurditate, infinit, nemărginire : *Şi, în chaosul uitării, oricum orele alerge* (I, 160/11), *De atunci şi pînă astăzi colonii de lumi pierdute Vin din sure văi de chaos pe cărări necunoscute* (I, 132/29—30), *Dar deodat-un punct se mişcă... cel întîi şi singur. Iată-l Cum din chaos face mumă, iară el devine Tatăl...* (I, 132/24), *Parcă-l văd pe astronomul cu al negurii repaos, Cum uşor, ca din cutie, scoate lumile din chaos* (I, 140/23—24), *Din chaos Doamne-am apărut Şi m-aş întoarce-n chaos* (I, 177/14) *Şi din a chaosului văi, Jur împrejur de sine, Vedea, ca-n ziua cea de-ntîi, Cum izvorau lumine* (I, 176/17), *Numai prin haos* (= nedesluşit, confuz, vag) *tu îmi apari* (I, 27/5) *Fericesc O rază fugită din chaos lumesc* (= din ceea ce este confuz, absurd în lume ; I, 38/27—28), *O, moartea e un chaos* (= o nemărginire) etc.

Noapte

Nu voi da aici citatele în care *noapte* înseamnă intervalul de timp dintre seară şi dimineaţă, deşi marele lor număr este caracteristic pentru poezia lui Eminescu, ci acelea în care cuvîntul ia înţelesul figurat de cuget întunecat, taină, uitare, mister, neant, nefiinţă etc. sau intră ca element al unei alte comparaţii sau metafore : *Părul său negru ca noaptea* (I, 50/18), *Din noaptea pădurii* (I, 11/10), *Două suflete de flori Le desparte-al nopţii mire* (I, 14/2—3), *Apoi noaptea lor albastră* (= culoarea albastru-închis a ochilor) *Ce uşor se mistuieşte prin plînsorile pustie* (I, 83/5—6), *Dulce noaptea lor* [a ochilor] *se stinge* (I, 23/9), *Astfel eu, pierdut în noaptea* (= meditaţia tristă) *unei vieţi de poezie* (I, 29/17—18), *Ideal pierdut în noaptea* (= uitarea) *unei lumi ce nu mai este* (I, 29/1), *Pe veci pierire-n noaptea* (= întunericul adînc) *măreţului mormînt* (I, 98/27), *A ta zîmbire Mi-arată ... Cît poţi cu-a farmecului noapte* (= mister, taină ; I, 117/17), *Noaptea lor* [a ochilor] *cea dulce* (= privirea tulburătoare a unor ochi negri ; I, 155/6), *Noaptea* (= misterul greu de pătruns) *adînc-a vecinicei el în şiruri o dezleagă* (I, 132/8), [Luna] *din noaptea amintirii* (= lumea

BDD-A10434 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)

trecutului) *o vecie-ntreagă scoate De dureri* (I, 130/5—6), *A veciniciei noapte* (= taina veşniciei) *pururea adîncă* (I, 133/5), *Şi noaptea nefiinţei* (= neantul) *totul cade, totul tace* (I, 133/19), *Cu farmecul luminii reci, Gîndirile străbate-mi, Revarsă linişte de veci Pe noaptea mea de patimi* (= patimile sustrase controlului raţiunii; I, 179/13—16), *Putut-au oare atîta dor în noapte* (= uitare, nefiinţă) *să se stingă* (I, 186/18), *Tot astfel cînd al nostru dor Fieri în noapte-adîncă* (= veşnicie), *Lumina stinsului amor Ne urmăreşte încă* (I, 234/14) etc.

Negru

în sens metaforic = sumbru, funest, nepătruns, apăsător, plin de ură, de nepătruns, misterios, întristat, mizerabil, cumplit; sau în comparaţie. *Vis de răzbunare negru ca mormîntul* (I, 15/9), *Şi acele gînduri negre mai nici a muri nu-l lasă* (I, 53/5), *Fruntea-i ... Părea ca o noapte neagră* (I, 52/18—19), *Părul său negru ca noaptea* (I,50/18), *Lacrimi pe o neagră pîne* (I, 60/3), *La neagra-i durere îi pune hotar* (I, 11/18), *Prin neagra noapte* (I, 27/8), *Dar noaptea se trezeşte şi ţine judecată Şi-n negru-mbracă toate al nopţii palid domn* (I, 96/19—20), *A-ntristării neagră-aripă peste lume se întinde* (I, 28/9), *De blesteme mi-e neagră gura* (I, 26/20), *În privazul negru-al vieţi-mi E-o icoană de lumină* (I, 106/ 11—12), *Trezindu-te iubito, cu anii înapoi, Să fie neagră umbra în care-oi fi pierit* (I, 127/17), *De greul negrei vecinicii, Părinte, mă dezleagă* (I, 177/1) *În toată neagra vecinicie O clipă-n braţe te-am ţinut* (I, 212/16), *întind ale lor aripi spre negre depărtări* (IV, 432/29), *Să simt plutind de-asupră-mi geniul morţii Cu aripi negre* (IV, 338/14), *Ochiul îngheţat i-l umplu gînduri negre de amor* (I, 164/1) etc.

Negură

în sens metaforic = trecut uitat, îndepărtat, partea încă necunoscută a lumii, întunecime cosmică: *Ea, copila cea de aur, visul negurii eterne* (= luna, I, 154/26), *Parcă-l văd pe astronomul cu al negurii repaos* (I, 140/23), *Şi umbra ta se pierde în negurile reci* (I, 213/16), *Cum oare din noianul de neguri să te rump, Să te ridic la sînu-mi* (I, 213/9—10), *O mamă, dulce mamă, din negură de vremi, Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi* (I, 139/1) etc.

Umbră

în sens metaforic = taină, imagine poetică, fantasmă, viziune imaginară, iluzie. *Să mi se pară cum că creşti ... În umbra dulcilor poveşti* (I, 185/7), *Dar vai, un chip aevea nu eşti, astfel te treci Şi umbra ta se*

BDD-A10434 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)

pierde în negurile reci (I,213/16), *În zadar în ochi avea-vei umbre mîndre din povești* (I, 160/19), *Măgulite toate sînt De-a fi umbra frumuseții cei eterne pe pămînt* (I, 162/20), *O, umbră dulce, vino mai aproape* (IV, 338/12), *Căci este umbra blînd-a iubirii cei de veci* (IV, 434/11), *În lanțuri de imagini duiosul vis să-l ferec, Să-mpiedec umbra-i dulce de-a merge-n întunerec* (I, 232/8), *Zadarnic după umbra ta dulce le* [brațele] *întind* (I, 213/19), *Și fața străvezie ca fața albei ceri Slăbită e de umbra duioaselor dureri* (I, 213/4), *Ochii ei sînt plini de umbra tăinuitelor dureri* (I, 142/8), *Rămîneți în umbră sfîntă, Basarabi și voi Mușatini* (I, 149/31), *Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare* (I, 148/12), *Iar umbra feței străvezii E albă ca de ceară* (I, 170/13—14), [Luna] *ridică mii de umbre după stinsul lumînării* (I, 136/110), *Sub a numelui tău umbră* (= protecție, sprijin, adăpost; I, 134/23), [Ții minte] *Prea puțin, De ici, de colo de imagine-o fășie, vreo umbră de gîndire* (I, 134/6), *Umbra* (= reflexul prototipurilor platonice) *celor nefăcute nu-ncepuse-a se desface* (I, 132/21), *Prin această lume să trecem ne e scris Ca visul unei umbre* (= aparență; I, 127/10), *Trezindu-te iubito, cu anii înapoi Să fie neagră umbra în care-oi fi pierit.* (I, 127/17), *E umbra dulcilor dorinți* (I, 117/24) etc.

Am numit cuvintele *întunecime, întunecos, întuneric, haos, noapte, negru, negură, umbră* termeni echivalenți ai negației, deoarece în întrebuințarea proprie, metaforică sau în comparațiile în care le introduce poetul, ele desemnează o absență sau un număr mai mic de însușiri, un grad mai atenuat al realității sau chiar vacuitatea spațială și temporală de la începutul și de la sfîrșitul procesului lumii. Faptul că Eminescu folosește aceste cuvinte cu o frecvență atît de mare acordă lexicului său una din caracteristicile ei cele mai izbitoare. Eminescu a fost sensibil la aspectele nocturne ale lumii, la ceea ce romanticii germani au numit *die Nachtseite der Natur* și felul propriu al viziunii sale și-a ales, pentru a se exprima, acea parte a lexicului pe care am studiat-o aici.

Expresia negației în poezia lui Eminescu este deci foarte întinsă și această împrejurare pornește din natura luptătoare a sufletului lui, din amărăciunea experiențelor lui și din energie satirică, din înlănțuirea dramatică a stărilor lui sufletești în cupluri contrastante, din profunzimea cugetării lui ațintite către ultimele probleme, către problema finalității, dar mai ales către aceea a originilor lumii, din felul special în care se constituie pentru el viziunea lumii.

Studiul lexicului unui poet este unul din mijloacele cele mai sigure pentru a pătrunde în lumea lui de gînduri, de simțiri, de imagini.

BDD-A10434 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:44 UTC)